

és időben egymás mellé helyezett szituációkkal való játékot. Madách Ember tragédiájának egésze időjáték, álom, vízió, misztikus prófécia, amelyben használja az *álom az álomban* hatás eszközét is, s az egész mű az idősztézisre példa." A szerző figyelmét nem kerülik el az 50-es és 60-as évek tankönyvei sem, amelyeket a következőképpen jellemez: „Tankönyveinkből vicsorgott a megmanipulált, véraláfutásosra vert, ránkhazudott ál-múlt, gipszmosollyal negédeskedtek korunk hősei: a neandervölgyi traktoroslányok balettkara és rózsaszín mosolyú operettbányászok.”

A kötet 15 tanulmánya 1992-1993 fordulóján készült, olyan időszakban, amikor rendszer- és értékváltás szemtanúi vagyunk. Nem csekély tehát a szerzők felelőssége abban, hogy megbízható orientációs pontokat nyújtsanak napjaink történelemtanításához. Maradéktalanul osztjuk a kötetben szereplő Menyhárt Lajos véleményét, amely szerint: „Botorvaél szélességű ösvényen haladva kell törekednünk a történettudomány és a tantárgy megtépzott becsületének a megmentésére. A feladat szinte megoldhatatlannak tűnik, de kísérletet kell tenni”. Erre vállalkozik kiadványunk, abban a reményben, hogy az olvasó „sine ira et studio” (harag és elfogultság nélkül) ítéli meg törekvésünket.

V. MOLNÁR LÁSZLÓ

A történelemtanításról – diákszemmel

Pedagógiai kabinetekben – szemináriumokon, a történettudomány különböző intézményeinek, szervezeteinek fórumain egyre többször esik szó a történelemtanításról. Arról a történelemtanításról, amely közismerten súlyos válságban van. Nem túlzás azt állítani, hogy jelenlegi megoldatlansága a magyar oktatás egyik legneuralgikusabb pontja.

Válságáról azonban most már nemcsak tanácskoznunk kell, hanem el kell indulnunk a „rendcsinálás” útján. Vizsgálatokkal fel kell állítanunk a diagnózist és el kell kezdeni a terápiát, azaz végre kezelni kell beteg történelemtanításunkat. Ám – egészségügyi példánknál maradva – pontos diagnózist csak komplex kivizsgálás alapján lehet adni. S itt rögtön meg kell állnunk, hiszen csaknem minden eddigi helyzetfelmérés egyetlen oldal felől közelítette meg a problémát: a *tanítás* oldaláról, figyelmen kívül hagyva az oktatás másik alapvető elemét, a *tanulást*. Helyesebb hát a jövőben a „történelemtanítás problémája” helyett a „történelem oktatásáról” beszélni, mint ahogy a tantárgy válságának kezelését is egyszerre két oldalról, a tanítás és tanulás oldaláról kell elindítani.

Személyi vetületben túlságosan kevés szó esett mind ez idáig a történelmet tanuló vagy tanulni próbáló diákokról. Az értekezleteken, konferenciákon legfeljebb marginális megjegyzések hangzottak el a tantárgy és a tanulók viszonyáról. Pedig alapvetően ők az elsődleges érdekeltek.

Most, amikor különböző intézményekkel karöltve a Fővárosi Pedagógiai Intézet történelem tantárgyat gondozó csoportja is hozzálát a történelemoktatás válságának kezeléséhez, fontosnak tartottuk megismerni a „másik fél”, azaz a tanulók véleményét.

Intézetünk gyakorló iskolájában, a Fazekas Mihály Gimnázium néhány osztályának növendégeit kérdeztük meg, egyelőre csak bizonyos alapvető kérdésekről, nevezetesen:

- szerintük szüksége van-e történelmi ismeretekre és miért;
- mi a véleményük a történelem tantárgy ismeretanyagáról;
- hogyan látják a tanönyvi gondokat, milyen elvárásaik lennének e téren?

Válaszaik szinte kivétel nélkül az alább közöltekhez hasonlítottak, ezért jelen írásunk megszabott terjedelme miatt csak a legtipikusabb reflexiókat idézzük:

Valamennyi tanulói válasz – kivétel nélkül – hitet tett a történelemoktatás szükségessége mellett. Ugyanakkor a kérdést igen sok oldalról közelítették meg. Hagyományos és

a közvéleménnyel megegyező az a vélemény, mely így hangzik: „A történelem tantárgy szükséges, mert az emberiség a múlt történetéből sokat tanul(hat). Hozzá tartozik az általános műveltséghez, és szerintem az embereknek feladata, hogy megismerjék elődeik tetteit, fejlettségét, életkörülményeit.”

A „Historia est magistra vitae” alapigazságát tükrözi két 15 éves tanuló, nyilván életkori sajátosságaikból következően, kívülállónak talán kissé naívnak tűnő „elmélgése”: „A történelemre szükség van, hiszen erre épül a mindennapi élet. Aki nem tudja a történelmet, azt pl. a Híradó csak tájékoztatja, de következtetéseket nem tud levonni belőle. Hiszen a volt Jugoszláviában zajló események sem csak úgy történnek. A háború következmény.” S a másik: „A történelemre természetesen szükség van, főleg a mi körülményeink között, amikor szükség van arra, hogy levonjuk a következtetéseket a múltban törtétekről.”

Ugyanezt a 17 évesek szélesebb aspektusból látják, amennyiben a geopolitikai praktikumtól a komplex humán műveltségen át egészen a történetfilozófiai mélységekig jutnak el: „Szerintem mindenképpen szükség van történelem tanulásra, főleg itt a Kelet-Közép-Európában, ahol a történelem mindennapjainkat is befolyásolja. (Talán éppen ezért kéne – sic! – nagyobb óraszámiban tanítani!)

Valamint a történelem ismeretének több járulékos előnye van:

- megértem az irodalmi, politikai és összes többi utalást,
- el tudok olvasni egy napilapot úgy, hogy meg is értem mit akar a kormány és a parlament (vagy legalábbis sejtéseim vannak róla).”

„A történelem, annak elsajátítása az évezredek alatt felhalmozódó emberi tapasztalat megismerése. a történelem ismerete létszükséglet a politikai életben és a mindennapokban egyaránt.

A történelem egyes állomásai ok-okozati viszonyban állnak egymással, de a folyamat maximális biztonsággal mégsem kiszámítható. Ezért nagyon fontos, hogy értsük az egyes események közti összefüggéseket, azok végkifejletét. Miért úgy történt akkor...? Ugyanabba a csapdába beleesni... talán ettől véd meg a történelem ismerete. Fontos az alapok ismerete. Az imént felvillant előttem egy kép: egy kalandor egy óriási labirintusba tévedt, de maga mögött magvakat szórt el. Az elszórt magvak nyomán talált ki az útvesztőből, miközben megismerte azt. A magvak az emberi tudásnak felelnek meg. Ha egy adott növényt szeretnénk termesztetni, akkor ismerni kell annak magvait is. Az eseményeket a csíráig visszamenően ismerni kell.”

Több tanuló a történelmi ismereteket az identitástudat illetve az „állampolgárrá válás” biztosítékaként tartja számon: „Feltétlen szükség van a történelem tanulásra, mert kell, hogy ismerjük a gyökereket. Amellett az embernek éreznie kell magát valahova (sic!), a helyét tudnia kell, és ezt az irodalmon, nyelven, művészeteken kívül csak a történelem tudja meghatározni.”

„Szükség van a történelemre, mert végül is, ahogy mondják, mi vagyunk a jövő nemzedéke. És ahhoz, hogy jól végezzük a munkánkat, szükség van az összefüggések megértésére és a következményekre való tudatos felkészülésre.”

A történelmi ismeretanyagról alkotott véleményük szintén igen tanulságos, s nem lenne hálátlan pedagógiai feladat tantervek, tankönyvek összeállításakor erre odafigyelni. Annál is inkább, mivel a tanulói gondokban, gondolatokban szervesen kapcsolódtak össze az oktatás tartalmi és műfaji – ha úgy tetszik tankönyvi – problémái.

Hogy diákjaink az erősen politikátörténet-centrikus, illetve „személytelen” ismeretanyagot mennyire nem tolerálják, az a legtöbb válaszból egyértelműen látszik. Álljon itt ezek közül csak egy: „Nekem tetszik a mostani aránya a magyar és az egyetemes történelemnek, de néhány részbe jobban beleáthatnánk magunkat. Meg kellene ismerjük az akkori életstílust, mentalitást, korszellemet, nemcsak az objektív tényeket és folyamatokat. Ide tartozna pl. az akkori divat, szokások. Amit hiányolok, az a személyiségek megismerése. A tankönyvben pl. alig van a főbb személyiségekről életrajz stb. Az órákon viszont nagyon jó, amikor szó van a történelem szereplőinek életéről, nemcsak történelmi szerepükről.

A magyar történelem során pedig többet foglalkozhatnánk a hagyományok, a népszokások, népviseletek megismerésével, mert borzasztóan műveletlenek vagyunk e téren.”

És mennyit tanulhatna a „szakma” azokból a higgadtan bölcs és megdöbbenően igaz sorokból, melyekben egy IV. osztályos tanuló foglalja össze véleményét a tantárgy körüli hullámverésről, s azon túl az ismeretanyag strukturális elrendezéséről: „Szerintem a történelemoktatás (iskolánként, tanáronként) szélsőségeket mutat. Ez talán abból is adódik, hogy egy ideig mostohán kezelt tárgy volt. Az óraszám elég alacsony, bár attól még lehet sokat tanulni. De a történelemtankönyvek körül folyó viták szerintem feleslegesek. Mindig megdöbbenek, mikor más társaimtól azt hallom, hogy ezt és ezt az eseményt nem ismerem, mert a mi tankönyvünkben nem volt benne. Mintha a történelem nem egy egységes folyamat lenne?! Ez szerintem csak azt jelzi, hogy az a magasra csapott tankönyv-vita csak árt a történelemoktatásnak. A történelmi események, tények változatlanok, csak az a kérdés, hogy tálaljuk őket. Szerintem nem annyira a tankönyvre kellene helyezni a hangsúlyt, mint inkább a tanárok bölcsességére és nagy tudására, hogy azok közölgék a legfontosabb tényeket, eseményeket, és ehhez lenne némi segítség a tankönyv, s ugyanakkor a tanár vagy a tankönyv sok, különféle felfogású, nehézségű könyvet ajánlana, hogy az érdeklődők még jobban elmélyüljenek. A történelem oktatásának hatékonyságához nemcsak jó tanár és elfogadható tankönyv kell. Tág látókörrel kell rendelkeznie a diáknak, ami szerintem nem egészen általános. Tapasztalataim szerint a magyar oktatás tantárgyakbaa skatulyáz be, így a gyerek nem látja át, hogy a történelem és a földrajz, vagy a nyelvek, a gazdaság között jelentős összefüggések vannak.”

Ugyanakkor középiskolásaink – ha lehetőségük nyílik rá – saját történelemtanulási tapasztalataikat összevetik más országokéval is, és ugyancsak nem ártana egyes öncélú tananyag-összeállítási extravagancia helyett a következő tanulói filozofálást szem előtt tartani: „Norvégiában és Svédországban élő unokatestvéreimtől tudom, hogy náluk történelem- (és irodalom-) tanítás címén kizárólag a nemzeti kultúra és hagyomány oktatása folyik, és azt hiszem, hogy ez Nyugat más országaiban is hasonlóan alakult.

Paradox a helyzet: a Nyugathoz való fölzárkózás azt jelenti tehát, hogy száműzzük a tantervből az európai- és világtörténelmi eseményeket, kizárólag Magyarországra koncentráljunk? Szerintem nem. Azt hiszem, hogy a magyar történelem az európai hatások, események, művészeti-politikai-filozófiai irányzatok ismerete nélkül érthetetlen és megmagyarázhatatlan. Tehát a világtörténelem tanulmányozása elengedhetetlen és nélkülözhetetlen. A magyar- és a világtörténelem aránya jó a történelemoktatásunkban.”

Majd folytatva gondolatmenetét, rendkívül pregnánsan fogalmazza meg ugyanez a tanuló a tananyagelrendezés régi vitás kérdését:

„Szerintem a baj nem itt van. Rossz például, hogy általános iskolában és gimnáziumban is tanulunk 4-4 év történelmet, ami nem kevés, igazi mélységekbe mégsem juthatunk. Nem tudom, megoldható lenne-e, hogy az általános iskolában (mondjuk) csak ősszel, ősszel foglalkoznánk, mélyen, forráselemzéssel stb., ami rutint és időt adna, hogy a gimnázium 4 évében a középkor, újkor, legújabbkor eseményeit már nagyobb szakértelemmel, több időben tanulhatnánk. Jó lenne többet tanulni a szomszédos országok történelméről, kultúrájáról, így jobban értenénk bizonyos közép-európai összefüggéseket.”

Álljon még itt, minden kommentár nélkül, néhány tanulói vélemény, ha úgy tetszik, „jó tanácsok” tankönyvírók figyelmébe:

– „Világos nyelvezetű, olvasmányos szövegszerkezetű tankönyvet javasolnék”; – „Hiányolom az új kutatási eredményeket a könyvből, a többféle lehetőség felvonultatását. Valamint legalább az évszámok pontosságára kéne (sic!) odafigyelni. Tudom, hogy sok esetben csak elírásról van szó, de például nem mindegy, hogy a tanuló 141-et vagy csak 41-et olvas (Ráadásul ez az elsős könyvben volt, és a kis elsősök nem valószínű, hogy észreveszik a hibát)” – A „kis elsősök” is észreveszik, sőt felháborítónak tartják. – (A szerző); – „Én egy olyan tankönyvet képnélnek el ideálisnak, amely az összes az évi anyagot rengeteg szemszögből vizsgálná, s ne kelljen bevágni az egészet, hanem a tanár által elmondottakhoz lehessen benne utánaolvasni. Így egyfajta lexikonként működhetne... Lehetne akár 3000 oldal is, úgyis otthoni használatra lenne szánva (sic!).”

Végül, igazán nem pusztá hatásvadászatból, csupán ismét bizonyítva a tanulói bölcsességet, írásunk summájaként szólaljon meg az egyik IV. osztályos: „Azt hiszem, ha lenne tisztességes tankönyv, akkor sokkal könnyebb lenne a tanárnak is és a diáknak is. Így egyértelműen a tanáron múlik, hogy mit és milyen szemszögből tanít a diákjainak.”

Figyeljünk tehát tanulóink véleményére! Érdemes!

SÁVOLY MÁRIA